

УДК 339.137.2(045)

ІЄРАРХІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Т.В. Харчук, к.е.н., доцент

*ПВНЗ «Європейський університет», Київ, Україна**Харчук Т.В. Ієрархічний підхід до визначення конкурентоспроможності.*

У статті представлено об'єкти конкурентоспроможності відповідно до їхньої ієрархії. Розглянуто сучасні підходи до визначення сутності конкурентоспроможності на різних рівнях національної господарської системи з урахуванням специфіки критеріїв, характеристик і факторів, що властиві кожному рівню. Шляхом узагальнення та критичного аналізу систематизовано та розвинуто підходи щодо визначення сутності конкурентоспроможності на трьох взаємопов'язаних рівнях: національному, регіональному та на рівні підприємства. Визначено особливості, що характеризують конкурентоспроможність різних об'єктів: національної конкурентоспроможності, регіональної конкурентоспроможності та конкурентоспроможності підприємства на сучасному етапі розвитку ринкових відносин.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність національної економіки, регіональна конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємства, конкурентні переваги

Харчук Т.В. Иєрархический подход к определению конкурентоспособности.

В статье представлены объекты конкурентоспособности согласно их иєрархии. Рассмотрены современные подходы к определению сущности конкурентоспособности на разных уровнях национальной хозяйственной системы с учетом специфики критериев, характеристик и факторов, присущие каждому уровню. Путем обобщения и критического анализа систематизированы и развиты подходы к определению сущности конкурентоспособности на трех взаимосвязанных уровнях: национальном, региональном и на уровне предприятия. Определены особенности, характеризующие конкурентоспособность различных объектов: национальной конкурентоспособности, региональной конкурентоспособности и конкурентоспособности предприятия на современном этапе развития рыночных отношений.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособность национальной экономики, региональная конкурентоспособность, конкурентоспособность предприятия, конкурентные преимущества

Kharchuk T.V. A hierarchical approach to the definition of competitiveness.

The article presents the objects of competitiveness according to their hierarchy. The modern approaches to the definition of competitiveness at different levels in the national economic system including the specifics of the criteria, characteristics and factors inherent in each level are considered. By generalization and critical analysis of approaches the definitions of essence of competitiveness on three interrelated levels are systematized and developed: at national, regional and at the enterprise level. The specificities that characterize the competitiveness of different objects are revealed: national competitiveness, regional competitiveness and the competitiveness of enterprises at the present stage of development of market relations.

Keywords: competitiveness, competitiveness of national economy, regional competitiveness, competitiveness of the enterprise, competitive advantage

У сучасній системі господарювання конкурентоспроможність як економічна категорія є однією з базових, оскільки вона, по-перше, спираючись на теорію конкуренції, інтегрує значну кількість чинників (інституційних, економічних, соціальних, екологічних, духовних тощо), завдяки яким забезпечується провідне місце певного класу об'єктів серед інших, подібних йому на відповідному рівні; по-друге, характеризує ступінь їхньої відповідності певним ринковим потребам; по-третє, відображає властивість будь-яких економічних суб'єктів, обумовлену об'єктивними процесами, що відбуваються в економічних системах. Саме тому конкурентоспроможність як комплексну економічну категорію, що відображає здатність суб'єкта конкуренції в певному конкурентному середовищі здійснювати конкурентні дії краще від інших конкуруючих суб'єктів, та передумову економічного зростання доцільно досліджувати на рівнях її формування: підприємство (продукція) – регіональний рівень (галузь) – національна економіка – світова економіка, що відображає дієвість всього комплексу механізмів її формування у загальноекономічному масштабі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженню проблематики конкурентоспроможності національної економіки присвячені роботи таких вітчизняних (Я.Б. Базилюк, Ю.Г. Бочарова, П.П. Гаврилко, В.М. Геєць, Ю.В. Гончаров, О.Б. Чернега, Я.А. Жаліло, О.О. Масляєва, В.В. Дергачова, Я.А. Жаліло та ін.) і зарубіжних (Дж. Сакс (Saks, 2006), М. Портер (Porter, 1993), Н. Мартін (Martin, 2008) та ін. учених.

Серед науковців, які опікуються вирішенням теоретичних і прикладних проблем регіональної конкурентоспроможності варто відзначити таких зарубіжних (М. Портер, П. Кругман, Р. Камані, Р. Мартін, П. Санлей, І. Бегг та ін.) та вітчизняних (О.Ю. Агафоненко, І.В. Брикова, З.С. Варналій, В.М. Василенко, В.М. Геєць, М.І. Долішній, М.О. Сухомлин, В.Щ. Безгула, І.І. Постіл) економістів.

Дослідженню теоретичних проблем конкурентоспроможності підприємства присвячені праці М. Портера (Porter, 1993), Дж. Робінсона (Robinson, 1933), Ж.-Ж. Ламбена (Lambin, 2009), С.І. Савчука, Г.Л. Азоева, А.Ю. Юданова,

Г.Л. Багієва, Т.О. Загорної, І.З. Должанського, М.Г. Долинської, В.С. Реутова, О.М. Ястремської, Т.Ф. Рябової, В.А. Тарана, Н.М. Купріної, Х. Фасхієва, Р.А. Фатхутдінова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на те, що в економічній літературі представлена значна кількість напрацювань, у яких чітко розмежовані макро-, мезо- та мікро-рівні конкурентоспроможності, які дозволяють представити об'єкти конкурентоспроможності відповідно до їхньої ієрархії, наразі невирішеною проблемою залишається питання, чи можуть конкурувати території (міста, регіони, країни). Зокрема, низка дослідників стверджують, що території не можуть конкурувати між собою, конкурують лише підприємства. Представники альтернативного підходу (З. Варналій, Б. Кваснюк, Я. Жаліло, Я. Базилюк, Г. Філюк, О. Шнипко та ін.) наголошують на тому, що території конкурують між собою з метою підвищення рівня прибуткової економічної активності, щоб створювати, залучати, підтримувати та оберігати економічних агентів.

Недостатньо дослідженими залишаються також специфічні питання конкурентоспроможності підприємства, які досить часто розглядаються тільки з позиції виробника товару, що не враховує багатоаспектність та комплексність цього поняття. Останнє визначається нерозривним зв'язком конкурентоспроможності підприємства з ринковою конкурентоспроможністю, оскільки продукція підприємства у переважній більшості випадків представлена широким асортиментом, а отже і участю підприємства на різних ринках, що формує передумови дослідження конкурентоспроможності продукції. Разом з тим, враховуючи те, що формування конкурентоспроможності здійснюється на основі впливу на неї інших її рівнів, робимо висновок, що існує тісний взаємозв'язок та взаємообумовленість у формуванні кожного рівня конкурентоспроможності, тому, з одного боку, розмежування рівнів конкурентоспроможності є досить умовним, а з іншого, – є доречним з позиції окреслення проблем формування конкурентоспроможності на кожному з них та знаходження шляхів її підвищення.

Мета статті. Зважаючи на значні напрацювання науковців та практиків у питаннях формування конкурентоспроможності, її видів, факторів впливу, визначення конкурентних переваг тощо, доцільним є більш чітко розмежування рівнів її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження

Підвищений інтерес до дослідження конкурентоспроможності як економічної категорії виник в останні десятиріччя ХХ століття у зв'язку з прискоренням глобалізації, а відтак загостренням конкуренції за ресурси та ринки

збуту продукції і послуг. При цьому думки вчених відносно термінології конкурентоспроможності значно розходяться.

Перші спроби формування системи порівняльних оцінок конкурентоспроможності та визначення її чинників на міжнародному і національному рівнях відносять до другої половини вісімдесятих років двадцятого століття. З тих пір концепції конкурентоспроможності постійно змінювалися і вдосконалювалися [1].

Збірник О.М. систематизує наукові погляди на конкурентоспроможність в п'яти напрямках [2]:

1. конкурентоспроможність як прояв реалізації конкурентної переваги у часі та просторі;

2. конкурентоспроможність визначається, перш за все, конкурентоспроможністю товару (продукту), на певному сегменті ринку;

3. конкурентоспроможність як характеристика результату ринкової поведінки;

4. конкурентоспроможність як потенційна або реалізована здатність економічного суб'єкта функціонувати у зовнішньому середовищі, базуючись на відмінностях даного виробника;

5. конкурентоспроможність як прибуткова діяльність при ефективному використанні ресурсів. Тобто автор по суті розглядає поєднання конкурентоспроможності на трьох рівнях: мікрорівні – конкурентоспроможність підприємства (конкурентоспроможність продукції), і, залежно від того, яким рівнем представлений ринку – мезо-, макро- або мегарівні.

Виходячи із досить складної, багатогранної природи конкурентоспроможності в економічній сфері, дослідження цієї категорії, що на різних рівнях національної господарської системи характеризується різними критеріями, необхідно здійснювати, насамперед, у конкурентному контексті з урахуванням її ієрархічної будови, що відображає причинно-наслідкові зв'язки та підпорядкованість конкурентоспроможності на усіх рівнях економіки:

— на мікрорівні (конкурентоспроможність підприємства в цілому та конкурентоспроможність підприємства за певним товаром на певному ринку, зокрема);

— на мезорівні (конкурентоспроможність галузей та секторів економіки, кластерів, конкурентоспроможність регіонів, територій);

— на макрорівні (конкурентоспроможність національної економіки);

— на мегарівні (міжнародна конкурентоспроможність).

Усе більше зростає суперництво національних економік, наднаціональних угруповань та транснаціональних корпорацій за контроль над ринками, стратегічними та інтелектуальними ресурсами, транспортними коридорами. За таких умов конкурентоспроможність є ключовою властивістю, що дозволяє національним економікам та національним товаровиробникам

існувати та розвиватися, а населенню відповідних країн – розбудовувати особисті оптимістичні плани на майбутнє. Незважаючи на процеси глобалізації, роль держави не зменшилась, а навпаки, сталась переорієнтація цілей в якісній площині. Якщо раніше основні зусилля держава зосереджувала на проведенні протекціоністської політики, то в сучасних умовах основна функція держави – забезпечити глобальну конкурентоспроможність національної економіки [3].

У зарубіжній науковій літературі національну конкурентоспроможність визначають як стійке становище країни на внутрішньому і зовнішньому ринках, сформоване під дією економічних, соціальних та інституціональних чинників. Зокрема, М. Портер визначає конкурентоспроможність, як внутрішню спроможність країни успішно конкурувати на світовому ринку та виділяє п'ять головних факторів, які впливають на конкурентоспроможність країни: рівень розвитку науки і технології, обсяг капіталу, кількість робочої сили, розвиток інфраструктури, інформація [4]; вводить у науковий обіг поняття «національний ромб» як систему, компоненти якої взаємно підсилюються, акцентуючи увагу на тому, що державні установи будь-якого рівня можуть як підсилити, так і послабити конкурентні переваги країни [4], що іншими словами вказує на необхідність державного регулювання конкурентоспроможності.

У продовження визначення конкуренції як очікуваного рівня виробництва на душу працездатного населення, урахувавши загальну оцінку країни як місця для ведення бізнесу [5], В. Еварайм, висловлюючи свою точку зору на предмет дослідження, вважає, що конкурентоспроможність є більш динамічним поняттям, ніж перевага, і демонструє рівень розвитку ринкової економіки, а конкурентоспроможність економіки є вираженням рівня її економічного зростання і розвитку [6].

Дж. Сакс та Ф.Б. Ларрен розглядають конкурентоспроможність, як передумову та інструмент сталого економічного розвитку країни та визначають конкурентоспроможність національної економіки через наявність у країні здорового ринку, чинників виробництва та інших характеристик, які формують потенціал для досягнення стабільного економічного зростання, тобто розглядають конкурентоспроможність через фактори, що формують її рівень. Автори при цьому підкреслюють, що здорова економіка, у свою чергу, має бути підкріплена зростанням ділової активності, керована законом та стабільними цінами [7], що вказує на прихильність авторів до думки щодо необхідності державного регулювання рівня конкурентоспроможності.

М. Бейлі та М. Слейтер під конкурентоспроможністю економіки країни розуміють більшу продуктивність праці в одній країні у порівнянні з іншими, акцентуючи увагу на тому, що «продуктивність – це найважливіше, тому що

вона зумовлює блага, які країна виробляє у вигляді товарів та послуг, оскільки, чим більша продуктивність праці – тим вище рівень життя в країні» [8], тобто розглядають конкурентоспроможність через призму ієрархії її формування: шляхом підвищення продуктивності праці – до рівня економічного зростання в країні.

Досить цікавими, а і інколи і нестандартними та креативними є трактування національної економіки фахівцями різних міжнародних інституцій:

— міра можливостей країни за умов вільного і справедливого ринку виробляти товари і послуги, що відповідають вимогам світових ринків при одночасному збереженні або підвищенні протягом тривалого часу реальних доходів своїх громадян (Організація економічного співробітництва та розвитку) [9];

— довгострокове зростання рівня життя за рахунок поліпшення продуктивності (Глобальна федерація рад з конкурентоспроможності) [10].

— складне поняття, яке включає безліч взаємопов'язаних і взаємозалежних факторів; здатність підприємств країни конкурувати на міжнародних ринках (Національна рада з конкурентоспроможності (Ірландія)) [11];

— поле економічних знань, на якому аналізуються факти і політики, які формують здатність нації створювати і підтримувати умови, які дозволяють підприємствам створювати більшу вартість та збільшувати добробут народу (Міжнародний інститут розвитку менеджменту) [12];

— набір інститутів, політик і факторів, що визначають рівень продуктивності в економіці, яка, у свою чергу, встановлює рівень добробуту, якого країна може досягти (Світовий економічний форум) [13];

— ступінь можливості нації за умов вільного і справедливого ринку виробляти товари та послуги, які відповідають вимогам світових ринків при одночасному збереженні або збільшенні реальних доходів своїх громадян» (Комісія з індустріальної конкурентоспроможності при президенті США) [14];

— залежить від здатності її промисловості до інновацій і модернізації (Інститут стратегії та конкурентоспроможності) [15].

Міжнародний інститут менеджменту (Швейцарія) сформулював сутність конкурентоспроможності на рівні національної економіки у вигляді так званих «золотих правил» [16]:

- стабільне та передбачуване законодавство;
- гнучка структура економіки; інвестиції у традиційні та технологічні інфраструктури;
- стимулювання приватних заощаджень та внутрішніх інвестицій;
- агресивність експорту та привабливість внутрішнього ринку;

- якість, гнучкість та прозорість управління та адміністрування;
- взаємозалежність заробітної плати, продуктивності праці та податків;
- скорочення розриву між мінімальними та максимальними доходами, зміцнення середнього класу;
- інвестиції в освіту та підвищення кваліфікації;
- баланс переваг глобалізації економіки та національних особливостей.

Вітчизняні економісти, досліджуючи питання трактування поняття «конкурентоспроможність національної економіки», наводять наступні формулювання:

- обумовлені економічними, соціальними і політичними факторами позиції держави або товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках; включає здатність країни чи фірми протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках третіх країн [17];
- здатність країни домогтися високих темпів економічного зростання, які були б стійкими в середньостроковій перспективі; або рівень продуктивності факторів виробництва в даній країні; або здатність компаній даної країни успішно конкурувати на тих чи інших міжнародних ринках [18], що вказує на нашарування політичного сприйняття держави через призму економічного результату від рівня розвитку національної економіки;
- здатність економіки в умовах вільної конкуренції виробляти товари і послуги, що задовольняють вимогам світового ринку, реалізація яких збільшує добробут країни й окремих її громадян і підвищує соціально-економічну оптимальність, яка виявляється у високому суспільному ефекті [18], що поєднує економічний та соціальний аспекти функціонування держави як економічного суб'єкта і логічно обумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності держави як передумови високого рівня та якості життя населення, у тому числі за рахунок інновацій.

Масляева О.О., характеризуючи конкурентоспроможність, вказує, що її формування обумовлене економічними, соціально-демографічними, політичними, екологічними факторами, що забезпечує стійке становище країни на внутрішньому ринку, спроможність долати бар'єри виходу на зовнішній ринок та здатність вести конкурентну боротьбу [19]; Белейченко О. визначає конкурентоспроможність виключно через призму ієрархічного підходу і зазначає, що вона «...є результатом взаємодії всіх суб'єктів економічних відносин у країні, формується в органічному поєднанні реалізації інтересів суб'єктів різних рівнів під впливом таких чинників, як товар, підприємства, галузі (кластер), економіка в цілому і залежить від того, наскільки інтегрованими є орієнтири підвищення

ефективності використання суспільних ресурсів на цих рівнях» [20].

Через призму ризиків діяльності та розвиненість інфраструктури, що демонструє рівень розвитку продуктивних сил, визначає конкурентоспроможність держави Антонюк Л., як здатність країни займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінні значним інтелектуальним капіталом, інвестиційними ресурсами; гнучким реагуванням на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацією виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення [21].

Початок інтеграції рівня конкуренто-спроможності держави до рівня конкурентоспроможності міжнародного масштабу знаходимо у визначенні поняття у Базилюка Я.Б.: не зводячи конкурентоспроможність країни до простої суми конкурентоспроможностей підприємств, конкурентоспроможність країни визначають як здатність долати бар'єри виходу на зовнішній ринок та вести конкурентну боротьбу, обумовлену економічними, соціально-демографічними, політичними, екологічними факторами [22]. Аналогічні міркування знаходимо у Масляєвої О.О. (конкурентоспроможність держави – це економічна категорія, що характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів [19]) та у Назирова К.З. (це здатність країни за умов вільних та прозорих ринкових відносин виробляти товари та послуги, які відповідають вимогам міжнародних ринків, і одночасно підтримувати та підвищувати протягом тривалого часу реальні доходи свого населення) [23], Крапивного І.В. (розглядає у контексті формування стратегічної політики економічного розвитку і визначає як міру можливості країни за умов вільного й справедливого ринку виробляти товари й послуги, що відповідають вимогам світових ринків при одночасному збереженні або підвищенні реальних доходів своїх громадян [24]; Жаліло Я.А., Белінської Я.В. (як стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг і досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів) [25]. Тобто конкурентоспроможність країни – це її здатність забезпечити стаке економічне зростання.

На міжнародному ринку загострення конкурентної боротьби за збут продукції змушує країни постійно шукати нові можливості й резерви для збуту своєї продукції, удосконалювати технологію з метою створення якісних товарів [26], а отже, підвищувати свою конкурентоспроможність для отримання вигоди та поживлення економічного розвитку.

Таким чином, конкурентоспроможність країни визначається комплексом інститутів, стратегій і факторів, рівнем продуктивності, що формують її економічний розвиток.

Таким чином, сучасні обриси конкурентоспроможності на макрорівні виявляються в таких основних аспектах: як політико-економічна концепція, що вказує на комплексність підходу вчених до її визначення та врахування складного середовища формування; як довгострокове зростання, що враховує теоретичні позиції науковців щодо орієнтації економічної системи на сталий розвиток; як властивість економіки до розвитку; як спроможність країни утримувати свою присутність на міжнародних ринках, що в умовах сьогодення підкреслює економічні та політичні амбіції держави.

Оскільки конкурентоспроможність держави формується під впливом рівнів конкурентоспроможності галузей національної економіки, регіонів, корпоративних об'єднань підприємств, інноваційних кластерів, що представляють собою мезорівень, розглянемо наукові підходи щодо визначення регіональної конкурентоспроможності.

Дослідження еволюції та сучасного розвитку теорії конкуренції засвідчує наявність двох підходів щодо трактування регіональної конкуренції: як агрегованого показника конкурентоспроможності локальних фірм та як похідну від макроекономічної (національної) конкурентоспроможності.

Так, М. Портером розроблено парадигму регіональної конкуренції; сформульовано ідею внутрішнього добробуту регіону, який значною мірою залежить від продуктивності праці у галузях спеціалізації, притаманних для цього регіону, оскільки висока продуктивність гарантує високий рівень заробітної плати, стабільність національної валюти, прибутковість капіталу та, як наслідок, підвищення стандартів життя населення. Автор вважає, що важливими передумовами підвищення регіональної конкуренції є наявність високих технологій, якість сфери послуг, діяльність уряду (національного та місцевого), спрямовану на підтримку соціально-економічного зростання регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності [27]. Визначення уособлює в собі зв'язок формування конкуренції з участю у цьому процесі органів влади, певний економічний розвиток регіону, що є наслідком державної регіональної політики та продуктивних сил.

Р. Камагні у праці «Концепція територіальної конкурентоспроможності» обґрунтував, що регіон

має абсолютну конкурентну перевагу, якщо в його розпорядженні є кращі технологічні, соціальні, інфраструктурні або інституційні активи, ніж в інших, що призводить до підвищення продуктивності й конкурентоспроможності підприємств, розташованих на території [28], що вказує на більш глибокі дослідження автором економічної теорії у питаннях конкуренції, зокрема визначення та формування конкурентних переваг.

П. Бельський, Н. Мікула, Н. Гомольська, В. Шевченко та О. Добрянська акцентують увагу на тому, що конкурентоспроможність території визначається конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання, які ідентифікуються з певною територією та будують своє дослідження на логічному взаємопов'язаному ланцюжку: конкурентний регіон – (конкурентне економічне середовище в регіоні) – конкурентоспроможні регіональні суб'єкти господарювання – конкурентоспроможний регіон [29], що вказує на логічну прив'язку трактування конкурентоспроможності на регіональному рівні через зв'язок суб'єктів, що в ньому функціонують, природного ресурсного потенціалу та виробничої спеціалізації регіону.

З позиції вертикальної інтеграції визначення регіональної конкуренції в Європейському Союзі трактується Європейською Комісією наступним чином: регіональна конкурентоспроможність – це здатність регіону виробляти такі товари та послуги, які користуються попитом на міжнародних ринках, та водночас забезпечують стабільний і високий рівень прибутків місцевого населення; або (узагальнено) здатність регіону в умовах зовнішньої конкуренції забезпечувати відносно високий рівень прибутків та зайнятості [30]; з позиції горизонтальної інтеграції – знаходимо у працях І. Єресько [31], що визначає конкурентоспроможність регіону як здатність виявляти, створювати та використовувати на регіональному рівні конкурентні переваги задля утримання або покращання своєї позиції серед конкуруючих регіонів.

Також наукова література дає можливість познайомитись з іншими визначеннями конкурентоспроможності регіону:

— З.С. Варналій вважає, що важливою складовою національного розвитку є проблема конкурентоспроможності регіонів та виокремлює сучасні виклики регіональному розвитку України: небезпека регіонального відчуження; порушення ефективної взаємодії між центром та регіонами та між регіонами; намагання штучної політичної автономізації окремих регіонів; значна диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку; регіональна асиметрія бюджетних відносин; недостатній рівень державного менеджменту на регіональному рівні. Стратегічні вектори нової регіональної політики вчений вбачає у пошуку компромісу у питаннях економічної

свободи регіонів; реалізації принципу розширення міжрегіональної економічної взаємодії; запровадженні механізмів подолання асиметрії розвитку та підтримки депресивних територій; стимулюванні інноваційно-інвестиційного розвитку; зміцненні матеріальної бази територіальних громад; активізації транскордонного співробітництва [32]. Автор намагається поєднати у визначенні фактори та проблеми формування конкурентоспроможності на регіональному рівні, а також одночасно надати шляхи усунення перешкод економічного розвитку;

- О.Ю. Бобровська, Т.О. Савостенко вважають, що конкурентоспроможність регіону означає здатність економіки регіону передбачати зовнішні та внутрішні виклики шляхом створення нових економічних можливостей за рахунок використання стійких конкурентних переваг регіону та успішно адаптуватися до них; визначати його роль і місце в економічному просторі країни та на світовому ринку товарів і послуг, тобто це здатність регіону випереджати інші регіони за окремими соціально-економічними показниками [33];
- І.М. Вахович, Л.В. Кулик досліджують конкурентоспроможність регіону з позиції її виникнення за рахунок активізації внутрішніх можливостей регіону. Це складне економічне явище, адже досить важко визначити проблеми та перспективи розвитку певного економіко-територіального об'єднання, для того, щоб потенційні інвестори могли оцінити доцільність реалізації певних інноваційно-інвестиційних проектів в даному регіоні [34];
- В.О. Шпильова зауважує, що конкурентоспроможність регіону – це обумовлене економічними, соціальними, політичними та іншими факторами становище регіону та його окремих товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, що відображається через показники (індикатори), що адекватно характеризують його становище та динаміку розвитку [35];
- О.В. Рибаківа, як і у попередньому визначенні, визначає конкурентоспроможність регіону, вдаючись до системи показників, яка і розкриває її рівень: характеризується сукупністю показників функціонування галузей і діяльності виробничих структур, що визначають їх стабільний розвиток і успіх у конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках. Вона оцінюється рівнем конкурентоспроможності окремих його підприємств і їх продукції [36];
- І.Г. Бріченко та Е.Ф. Югас досліджують конкурентоспроможність регіонального соціально-економічного комплексу і вважають її складною соціально-економічною категорією, яка впливає з теорії регіонального розвитку та теорії його просторової побудови.

Лише за умов випереджального соціально-економічного зростання та інституціонально-організаційного вдосконалення всіх складових системи регіону конкурентоспроможність регіону набуває реального значення і може утримуватися у довгостроковому періоді [37];

М. Гельмановський, В. Жуковський, І. Трофімова визначають конкурентоспроможність на галузевому рівні наявністю у галузі конкурентних переваг, які дозволяють, по-перше, виробляти (з витратами не вище інтернаціональних) продукцію високої якості, яка б задовольняла потреби конкретних груп споживачів відносно споживчих цінностей товарів, їх ринкової новизни та вартості (ціни), і, по-друге, поставляти її на конкурентний ринок в оптимальні строки, які диктуються ринковою ситуацією [38].

Аналізуючи наведені трактування регіональної конкурентоспроможності, можна визначити такі точки зору в підходах до формування останньої як категорії: при визначенні конкурентоспроможності здійснено спроби виокремити власні мотиви до здійснення господарської діяльності; врахувати конкурентні переваги; вжити заходів до отримання позитивних кінцевих результатів; інструменти усунення та протистояння суперникам.

Наступним рівнем формування конкурентоспроможності є мікрорівень, на якому традиційно досліджується конкурентоспроможність підприємств. Зауважимо, що думки науковців розділились стосовно того, до яких рівнів відноситься конкурентоспроможність підприємств та конкурентоспроможність товарів (продукції). Враховуючи той факт, що виробництво останніх є неможливим без процесу взаємодії продуктивних сил та виробничих відносин, що і відбувається при функціонуванні підприємств, то ми є прихильниками тієї наукової позиції, відповідно до якої конкурентоспроможність продукції чи товарів потрібно розглядати на мікрорівні.

Можливість забезпечення стійких позицій підприємства на ринку залежить від його конкурентоспроможності, а саме: здатності впливати на ринкову ситуацію у власних цілях, здібності виробляти продукцію, що відповідає умовам ринку і має більш низьку витратомісткість, своєчасно оновлювати продукцію, виробляти товари більшої споживчої цінності, мати конкурентні переваги у формуванні та використанні ресурсного потенціалу тощо.

Конкурентоспроможність підприємства є комплексним і багатограним поняттям, оскільки узагальнює оцінку конкурентних переваг підприємства у напрямі формування ресурсного потенціалу, забезпечення ефективного та стійкого функціонування, задоволення попиту споживачів, що вимагає здійснення систематичного моніторингу спрямованості впливу значної кількості факторів на конкурентоспроможність підприємства, які визначають видові прояви конкурентоспроможності підприємства.

Значна кількість напрацьованих зарубіжних та вітчизняних учених з проблематики конкурентоспроможності підприємства у економічній літературі також засвідчує наявність розбіжностей та різноманітності авторських

позицій стосовно її визначення та зумовлює необхідність проаналізувати це поняття з точки зору системних підходів і уявлень про її сутність (табл. 1).

Таблиця 1. Погляди вчених на сутність економічної категорії «конкурентоспроможність підприємства»

Автор	Визначення
Денисенко М.П., Гречан А.П., Шилова К.О. [39]	Комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оцінюваних показників діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів.
Азоев Г.Л. [40]	Здатність підприємства ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку, результат його конкурентних переваг по всьому спектру проблем управління підприємством.
Балабанова Л.В. [41]	Рівень його компетентності порівняно з іншими конкурентами за такими параметрами, як технологія, практичні навички та професійні знання персоналу, рівень стратегічного і поточного планування, політика збуту, рівень управління, комунікації, якість систем управління, виробництва продукції тощо.
Хамініч С. [42]	Комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оцінюваних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів.
Іванов Ю.Б. [43]	Самостійна системна категорія, яка відбиває ступінь реалізації цілей підприємства в його взаємодії з оточенням. Здатність до ефективного використання внутрішнього потенціалу підприємства, а внутрішній потенціал – є основою утримання існуючих і розробки нових конкурентних переваг з метою успішного ведення конкурентної боротьби на ринку.
Єрмак А.В. [44]	Синтетична категорія, що характеризує здатність підприємства функціонувати та розвиватись відповідно до намічених стратегічних цілей, конкуруючи своїми товарами з іншими учасниками відповідного ринку обігу подібних за основним призначенням товарів у певному інтервалі часу, за існуючого рівня та характеру впливу факторів зовнішнього середовища, задовольняючи запити конкретної групи споживачів.
Злидень І.М. [45]	Спроможність підприємства до отримання синергічного ефекту від раціонального використання конкурентних переваг.
Крючкова Ж.В. [46]	Міра реалізації потенційних можливостей підприємства для забезпечення власних домінуючих переваг над конкурентами на конкретному ринку протягом певного періоду часу та в довгостроковій перспективі.
Корецька О.В. [47]	Наявність ресурсів (потенціалу) та вміння їх ефективно використовувати, або ...здатність підприємства забезпечувати більш ефективне використання наявних ресурсів і факторів виробництва.
Николок О.М. [48]	Характеристика підприємства, яка є формою прояву ступеня реалізації його потенційної спроможності формувати, утримувати і використовувати стійкі конкурентні переваги.
Коноплицький В.А. [49]	Найбільш загальний показник ефективності економічного суб'єкта, що визначає його потенціал в конкурентній боротьбі.
Алтухов П.Л. [50]	Порівняльні переваги, якими володіє конкретне підприємство по відношенню до інших підприємств, що є конкурентами на ринку товарів та послуг.
Воронкова А.Е. [51]	Сукупність можливостей підприємства (виробничих, інноваційних, кадрових, ресурсних) в різних сферах діяльності, що взаємодіють між собою у певних спосіб.
Пантелєєв В.Д. [52]	Основна ознака, яка характеризує наявність та розвиток підприємством сукупності матеріальних та фінансових можливостей, які обумовлюють його здатність до ефективної роботи на ринках продажу своєї продукції
Іванюта В.Ф. [53]	Здатність підприємства шляхом запровадження новачій у виробництво продукції або надання послуг приваблювати споживачів кращими якісними характеристиками виробленої продукції за нижчою ціною; означає наявність відмінностей даного підприємства від підприємств конкурентів за рівнем ефективності господарської діяльності, формами вияву яких є спроможність пристосовуватися до умов економічної кон'юнктури й задовольнити потреби своїми товарами та послугами.
Суханова А.В. [54]	Багатомірна економічна форма, що виражає відносини із приводу порівняння оптимальності й прибутковості результатів господарської діяльності суб'єктів ринку, що знаходить відбиття в здатності витримувати конкуренцію.
Жаліло Я.А. [55]	Характеризується комплексом показників, які визначають становище підприємства на відповідному ринку (національному або світовому). Цей комплекс містить як характеристики конкурентоспроможності конкретних товарів, так і чинники, які формують економічні умови виробництва та збуту товарів підприємства в цілому. Конкурентоспроможність підприємства не тотожна неухильному підтриманню конкурентоспроможності кожного товару, а полягає, саме у спроможності підприємства до адекватної модернізації та переорієнтації виробництва відповідно до життєвого циклу товару.
Савчук О. [56]	Здатність у процесі суперництва досягати кращих результатів в деякій діяльності, сфері функціонування. Конкурентоспроможність підприємства повинна визначатися конкурентоспроможністю окремих видів продукції, яку воно випускає.

Джерело: Складено автором за матеріалами [39-56]

Аналізуючи численні визначення, представлені вище, зауважимо, що усі вони спираються на вираження конкурентоспроможності через певну здатність, спроможність, тобто властивість здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином, виконувати окремий вид продуктивної діяльності. При цьому, на нашу думку, обов'язковою є характеристика цієї здатності лише у порівнянні з конкурентами, враховуючи відносність конкурентних переваг, на основі яких і формується конкурентоспроможність підприємства. Відносність конкурентних переваг пов'язана з тим, що вони не є чимось таким, що постійно властиве конкретному об'єкту, що впливає із його внутрішньої природи; навпаки, вони виявляються тільки за умов порівняння цього об'єкта з іншими. Порівняння найбільш суттєвих показників діяльності підприємств визначає їхню здатність забезпечувати міцні конкурентні позиції на ринку.

Важливо також враховувати, що конкурентні переваги відображають умови конкуренції у галузі і вимоги ринку, що обумовлено конкретними тенденціями їхнього розвитку і інтенсивності конкуренції між суб'єктами, від обізнаності у змінах яких залежить правильність обраної стратегії щодо забезпечення конкурентних переваг та результати господарювання суб'єктів бізнесу за умов конкурентного ринку.

Цілоком справедливим також є застосування комплексного підходу до визначення конкурентоспроможності підприємства, що віддзеркалює майже всі сторони діяльності підприємства, характеризує потенціал розвитку, виробничу та фінансову стійкість, визначає місце підприємства на ринку, втілює у собі науково-технічні, виробничі, організаційні, управлінські, маркетингові, економічні, ринкові та інші можливості підприємства, які реалізуються в продукції та послугах, що конкурують з

аналогами на певних ринках під впливом чинників, які формують економічні умови виробництва та збуту товарів підприємства в цілому.

Конкурентоспроможність підприємства також характеризується динамічністю умов її прояву та потребує постійного оцінювання, моніторингу показників, що її визначають, та дослідження факторів конкурентоспроможності, що обумовлюють формування нових та виявлення резервів підтримування існуючих конкурентних переваг підприємства.

Висновки

Таким чином, з огляду на належність конкурентоспроможності до різних елементів економічної системи, які перебувають у тісному взаємозв'язку, це поняття інтерпретується і застосовується до конкретних об'єктів дослідження і знаходить своє відображення на національному, регіональному рівнях та на рівні підприємства, з урахуванням специфіки критеріїв, характеристик і факторів, що властиві кожному рівню конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність на кожному рівні визначається за допомогою інших рівнів економічної системи, тому такий поділ на рівні є досить умовним, оскільки вони взаємопов'язані між собою і конкурентоспроможність вищих рівнів відрізняється за масштабом формування та базується на попередніх рівнях, проте їх розмежування є необхідним для поглиблення уявлення та розуміння проблематики конкурентоспроможності в ієрархічному сенсі та шляхів її підвищення. Перспективою подальших досліджень є встановлення характеру взаємозалежності між конкурентоспроможністю на рівні галузей та секторів економіки, кластерів, територій тощо, конкурентоспроможністю національної економіки та міжнародною конкурентоспроможністю.

Abstract

In a modern economic system's competitiveness as an economic category is one of the basic, since it is, firstly, based on the theory of competition, integrates a significant number of factors (institutional, economic, social, environmental, spiritual, etc.), thus ensuring the leading role of a certain class of objects among others like it's at the appropriate level; second, describes the degree of their compliance with specific market needs; third, reflects the property of any economic entities conditioned by the objective processes that occur in economic systems.

A synthesis of the research a substantial scientific works and practitioners in the formation of competitiveness, types, influence factors and determination of competitive advantages, etc., is useful for a clearer distinction of the levels of its formation.

Looking at the identity of the competitiveness of the various elements of the economic system, which are closely related, this concept is interpreted and applied to particular objects of study, and is reflected at the national, regional levels and at the enterprise level, including the specifics of the criteria, characteristics and factors that are inherent in each level of competitiveness.

Competitiveness at each level is determined by other levels of the economic system, therefore, such a dividing is rather conditional, since they are interrelated, and the competitiveness of the higher levels different in scale formation and is based on previous levels, but their distinction is necessary to deeper understanding of competitiveness in the hierarchical aspect and identify ways to improve it.

JEL Classification: P 51.

Список літератури:

1. Чепурна О.П. Деякі аспекти оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання / О.П. Чепурна // Вісник СевНТУ. Вип. 98: Економіка і фінанси. – 2009. – С. 180-185.
2. Збірник О.М. Конкурентоспроможність як ключова економічна категорія ринкової системи / О.М. Збірник // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Сер.: Економічні науки. – 2014. – № 1. – С. 75-82.
3. Мунтян В.І. Конкурентоспроможність національної економіки, як головний критерій економічної безпеки [Електронний ресурс] / В.І. Мунтян // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 2 (40). – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
4. Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран / М. Портер; пер. с англ. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
5. The Determinants of National Competitiveness. Mercedes Delgado, Christian Ketels, Michael E. Porter, and Scott Stern. NBER Working Paper № 18249.– July 2012.
6. Ehwarieme W. Politics and the Competitiveness of the Nigerian Economy / W. Ehwarieme // Kamla-Raj. – USA: Delta State University, 2010. – P. 1.
7. Сакс Дж. Д. Макроэкономика. Глобальный подход / Дж.Д. Сакс, Ф.Б. Ларрен; [пер. с англ.]. – М.: Инфра-М, 2006. – 495 с.
8. Martin N. Baily, Matthew J. Slaughter Competitiveness in the Global Economy / Martin N. Baily, J. Matthew // Strengthening U.S. – USA, Privat equity council. – 2008, December. – 33 p.
9. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org>.
10. Офіційний сайт Глобальної федерації рад з конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thegfcc.org>.
11. Офіційний сайт Національної ради з конкурентоспроможності (Ірландія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.competitiveness.ie>.
12. IMD World Competitiveness Yearbook // International. Institute for Menadgment Development [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.imd.org/news/IMD-announces-int-2012-World-Competitiveness-Rankgs.cfm>.
13. World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitivenessreport-2015-2016/faqs>.
14. Global competition: the new reality. Report of the President's Commission of Industrial Competitiveness – Washington D.C.: Government Printing office, 1985. – Vol. 2. – 191 p.
15. Офіційний сайт Інституту Стратегії та Конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.isc.hbs.edu/>.
16. Офіційний сайт Міжнародного інституту менеджменту (Швейцарія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org/>.
17. Морохова В.О. Конкурентоспроможність: аналіз теоретичних підходів до визначення поняття / В.О. Морохова, О.О. Нужний // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Вип. 9 (2). – С. 443-451.
18. Синюченко М.І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання / М.І. Синюченко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 7. – С. 14-17.
19. Масляева О.О. Економічна сутність категорії «конкурентоспроможність»: дефініція та систематизація / О.О. Масляева. // Ефективна економіка. – 2011. – № 10.
20. Белейченко О. Г. Теоретико-методологічні основи конкурентоспроможності національної економіки / О. Г. Белейченко // Актуальні проблеми економіки. – К.: Нац. академія управління, 2009. – № 11. – 296 с.
21. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.05.01 / Л.Л. Антонюк; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2004.– 32 с. // <http://dissert.com.ua/contents/35030.html>.
22. Базиліук Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: Моногр. / Я.Б. Базиліук // Ін-т стратегічних досліджень. – К.: НІСД, 2002. – 132с.
23. Назиров К.З. Інституційні засади конкурентоспроможності національної економіки [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.01 / К.З. Назиров; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2016. – 18 с.
24. Крапивний І.В. Конкурентоспроможність економіки та чинники її зростання / І. Крапивний, Н. Нілова // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2004. – № 6(65). – С. 12-16.
25. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [Я.А. Жаліло, Я.Б. Базиліук, Я.В. Белінська та ін.]; За ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
26. Суліма О.А. Теоретико-методологічні засади конкурентоспроможності підприємств [Електронний ресурс] / О.А. Суліма // Ефективна економіка. – 2014. – № 1. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2675>.

27. Porter M. Competitiveness: Moving to the Next Stage / M. Porter, C. Ketels – DTI Economics Paper 3. – London: Department of Trade and Industry. – 2003. – Access mode: <https://members.weforum.org/pdf/GCR08/Chapter%201.2.pdf>.
28. Camagni, R. (2002). On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading? *Urban Studies*, 39(13): 2395-2411.
29. Беленький П. Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону: Наукова доповідь / НАН України. ІРД. – Львів, 2005. – 145 с.
30. Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union, Brussels, 1999.
31. Єресько І. Формування конкурентоспроможної регіональної економіки як мета стратегічного планування комплексного розвитку регіону / І. Єресько // *Конкуренція*. – 2006. – № 3. – С. 19-25.
32. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст]: монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
33. Забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті активізації економічного розвитку / О.Ю. Бобровська, Т.О. Савостенко, І.Е. Польська [та ін.]; за заг. ред. О.Ю. Бобровської. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2013. – 48 с.
34. Вахович І.М. Обґрунтування ендегенних факторів впливу на конкурентоспроможність регіону / І.М. Вахович, Л.В. Кулик // *Економічні науки // зб. наук. пр.* – Луцьк: ЛНТУ. – Вип. 5 (17). – Ч. 2. – Луцьк: ЛНТУ. – 2008. – 360 с. – (Серія: Регіональна економіка). – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/RE/2008_5_2/.
35. Шпильова В.О. Особливості конкурентоспроможності регіонів в умовах України / В.О. Шпильова // *Збірник наукових праць ЧДТУ*. – Черкаси: ЧДТУ. – 2009. – № 24. – С. 184-187.
36. Рибаківа О.В. Конкуренція і конкурентоспроможність: економічна суть та фактори підвищення / О.В. Рибаківа // *Наук. вісн. АМУ*. – 2009. – № 7. – (Серія: Економіка). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_7/09rovaif.pdf.
37. Бріченко І.Г. Концепти визначення конкурентоспроможності регіону / І.Г. Бріченко, Е.Ф. Югас // *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту*. – 2011. – Спецвип. 33. – Ч. 4. – С. 67-71.
38. Гельмановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях / Гельмановский М., Жуковский В., Трофимова И. // *Российский экономический журнал*. – 1998. – №3. – С. 67-77.
39. Денисенко М.П. Методика кількісної оцінки конкурентоспроможності підприємства швейної галузі / М.П. Денисенко, А.П. Гречан, К.О. Шилова // *Економіка та держава*. – 2005. – № 8. – С. 36-38.
40. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г.Л. Азоев. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.
41. Балабанова Л.В. Стратегічне маркетингове управління збутом підприємств: монографія / Л.В. Балабанова, Ю.П. Митрохіна. – Донецьк: ДонПУЕТ, 2009. – 147 с.
42. Хамініч С. Методика інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності промислового підприємства / С. Хамініч // *Економіст*. – 2006. – № 10. – С. 59-61.
43. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия: науч. изд. / Ю.Б. Иванов, А.Н. Тищенко, Н.А. Дробитько, О.С. Абрамова. – Х.: Изд. ХНЭУ, 2004. – 256 с.
44. Єрмак А.В. Конкурентноздатність підприємства: сутність поняття (проблематика питання) / А.В. Єрмак // *Вісник «Економічної науки України»*. – 2005. – №1. – С.41-44.
45. Злидень І.М. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства / І.М. Злидень // *Економіка: проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць*. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2014. — Вип. 213: Т. I. – С. 75-81.
46. Крючкова Ж.В. Сутність конкуренції і конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій / Ж.В. Крючкова // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2016. – № 12. – С. 49-53.
47. Корецька О.В. Розвиток теорії конкуренції і сучасне розуміння конкурентоспроможності промислових підприємств / О.В. Корецька // *Наукові праці МАУП*. – 2014. – вип. 43 (4). – С. 190-195.
48. Никольок О.М. Етимологія та сутність поняття «конкурентоспроможність підприємства» / О.М. Никольок // *Вісник ЖДТУ*. – 2001 – Вип. 1(55). – С. 246-249.
49. Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Г.І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.
50. Алтухов П.Л. Процессный подход к обеспечению конкурентоспособности предприятия // *Вісник економічної науки*. – 2005. – № 2. – С. 3-5.
51. Воронкова А.Е. Підтримка конкурентоспроможного потенціалу підприємства / А.Е. Воронкова, Понамарьов В.П., Дібніс Г.І. – К.: Техніка, 2000. – 152 с.
52. Пантелеев В.Д. Оцінка конкурентоспроможності підприємства (методологія простого рішення) / В.Д. Пантелеев // *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. – 2008. – Вип. 2 (45). – С. 10-16.

53. Іванюта В.Ф. Теоретико-методологічні підходи формування конкурентоспроможності / В.Ф. Іванюта // Агроінком – 2008 – № 1-2. – С. 97-101.
54. Суханова А.В. Засади формування конкурентних переваг економіки регіону [Текст] / А.В. Суханова // Таврійський науковий вісник. – 2015. – № 93 – С. 354-362.
55. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базиліюк, Я.В. Белінська та ін.; за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
56. Савчук А.В. Системний підхід к аналізу конкурентоспособности промышленного предприятия / А.В. Савчук // Економіст. – М., 2001. –№12. – С. 58-61.

References:

1. Cherpurna, O.P. (2009). Deyaki aspekty otsinky konkurentospromozhnosti sub'yektiv hospodaryuvannya [Some aspects of evaluation of competitiveness of economic entities]. *Visnyk SevNTU – Journal of Sevastopol National Technical University*, 98, 180-185 [in Ukrainian].
2. Zbyrannyk, O.M. (2014). Konkurentospromozhnist yak klyuchova ekonomichna katehoriya rynkovoyi systemy [Competitiveness as the key economic category of the market system]. *Visnyk Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhayla Ostrohradskoho – Journal of Kremenchug national University named after Mikhail Ostrogradsky*, 1, 75-82 [in Ukrainian].
3. Muntiyani, V.I. (2009). Konkurentospromozhnist natsionalnoyi ekonomiky, yak holovnyy kryteriy ekonomichnoyi bezpeky [The competitiveness of the national economy as the main criterion of economic security]. *Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky – The mechanism of regulation of the economy*. Retrieved from <http://archive.nbuv.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Porter, M. (1993) *Mezhdunarodnaya konkurentsyya: Konkurentnye preymushchestva stran* [International competition: Competitive advantages of countries]. Moscow: Mezhdunarodnie otnosheniya [in Russian].
5. Mercedes Delgado, Christian Ketels, Michael E. Porter, & Scott Stern (2012). *The Determinants of National Competitiveness*. NBER Working Paper, 18249 [in English].
6. Ehwareme, W. (2010). *Politics and the Competitiveness of the Nigerian Economy*. Kamla-Raj. USA: Delta State University.
7. Saks, Dzh.D., & Larren, F.B. (2006). *Makroekonomika. Globalnyiy podhod* [Macroeconomics. A global approach]. Moscow: Infra-M [in Russian].
8. Martin, N. Baily, & Matthew, J. (2008). *Slaughter Competitiveness in the Global Economy. Strengthening U.S. USA, Privat equity council*.
9. Ofitsiynyy sayt Orhanizatsiyi ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku [Official website of the Organization for economic cooperation and development]. Retrieved from <https://www.oecd.org> [in Ukrainian].
10. Ofitsiynyy sayt Hlobalnoyi federatsiyi rad z konkurentospromozhnosti [The official website of the Global Federation of competitiveness councils]. Retrieved from <http://thegfcc.org> [in Ukrainian].
11. Ofitsiynyy sayt Natsionalnoyi rady z konkurentospromozhnosti (Irlandiya) [Official site of the National competitiveness Council (Ireland)]. Retrieved from <http://www.competitiveness.ie> [in Ukrainian].
12. *IMD World Competitiveness Yearbook*. International. Institute for Menadgment Development. Retrieved from <http://www.imd.org/news/IMD-announces-int-2012-World-Competitiveness-Rankings.cfm>.
13. *World Economic Forum* Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitivenessreport-2015-2016/faqs>.
14. *Global competition: the new reality* (1985). Report of the President's Commission of Industrial Competitiveness. Washington D.C.: Government Printing office, Vol. 2.
15. Ofitsiynyy sayt Instytutu Stratehiyi ta Konkurentospromozhnosti [The official website of the Institute for Strategy and Competitiveness]. Retrieved from <http://www.isc.hbs.edu/> [in Ukrainian].
16. Ofitsiynyy sayt Mizhnarodnoho instytutu menedzhmentu (Shveytsariya) [Official website of International management Institute (Switzerland)]. Retrieved from <http://www.imd.org/> [in Ukrainian].
17. Morokhova, V.O., & Nuzhnyy, O.O. (2012). Konkurentospromozhnist': analiz teoretychnykh pidkhodiv do vyznachennya ponyattya [Competitiveness: the analysis of theoretical approaches to the definition]. *Ekonomichni nauky. Seriya "Oblik i finansy" – The economic science. Series "Accounting and Finance"*, 9(2), 443-451 [in Ukrainian].
18. Synyuchenko, M.I. (2014). Konkurentospromozhnist natsionalnoyi ekonomiky: doslidzhennya efektyvnosti faktoriv zrostantnya [The competitiveness of the national economy: a study of the effectiveness of growth factors]. *Biznes Inform*, 7, 14-17 [in Ukrainian].
19. Maslyayeva, O.O. (2011). Ekonomichna sutnist katehoriyi "konkurentospromozhnist": definitysiya ta systematyzatsiya [The economic essence of the category "competitiveness": the definition and systematization]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 10 [in Ukrainian].
20. Byelyeychenko, O.H. (2009). Teoretyko-metodolohichni osnovy konkurentospromozhnosti natsionalnoyi ekonomiky [Theoretical and methodological basis of competitiveness of the national

- economy]. Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of Economics. K.: Nats. akademiya upravlinnya, 11, 296 [in Ukrainian].
21. Antonyuk, L.L. (2004). Konkurentospromozhnist natsionalnoyi ekonomiky v umovakh hlobalizatsiyi: [The competitiveness of the national economy in the context of globalization: abstract of a thesis]. Extended abstract of candidate's thesis. KNEU. Retrieved from <http://disser.com.ua/contents/35030.html> [in Ukrainian].
 22. Bazylyuk, Ya.B. (2002). Konkurentospromozhnist natsionalnoyi ekonomiky: sutnist ta umovy zabezpechennya [The competitiveness of the national economy: the nature and terms of the ensuring]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
 23. Nazarov, K.Z. (2016). Instytutsiyni zasady konkurentospromozhnosti natsionalnoyi ekonomiky [Institutional foundations of national competitiveness]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv: Kharkiv national University named after V.N. Karazin [in Ukrainian].
 24. Krapyvnyy, I.V., & Nilova, N. (2004). Konkurentospromozhnist ekonomiky ta chynnyky yiyi zrostannya [The competitiveness of the economy and factors of its growth]. Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomika – Journal of Sumy state University. Economics, 6 (65), 12-16 [in Ukrainian].
 25. Zhalilo, Ya.A., Bazylyuk, Ya.B., & Belinska, Ya.V. (2005). Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi [The competitiveness of the economy of Ukraine in the context of globalization]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
 26. Sulima, O.A. (2014). Teoretyko-metodolohichni zasady konkurentospromozhnosti pidpryyemstv [Theoretical and methodological basis of competitiveness of enterprises]. Efektyvna ekonomika – Efficient economy, 1. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2675> [in Ukrainian].
 27. Porter, M. & Ketels, C. (2003). Competitiveness: Moving to the Next Stage. DTI Economics Paper 3. London: Department of Trade and Industry. Retrieved from <https://members.weforum.org/pdf/GCR08/Chapter%201.2.pdf>.
 28. Camagni, R. (2002). On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading? Urban Studies, 39 (13): 2395-2411.
 29. Byelyenky, P. (2005). Faktory i mekhanizmy zabezpechennya konkurentospromozhnosti rehionu [Factors and mechanisms of competitiveness of the region]. Naukova dopovid NAN Ukrayiny – Scientific report of national Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
 30. Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union (1999). Brussels.
 31. Yeresko, I. (2006). Formuvannya konkurentospromozhnoyi regionalnoyi ekonomiky yak meta stratehichnoho planuvannya kompleksnoho rozvytku regionu [The formation of a competitive regional economy as the goal of strategic planning of integrated development of the region]. Konkurentsya – Competition, 3, 19-25 [in Ukrainian].
 32. Varnaliy, Z.S. (Eds.). (2005). Regiony Ukrainy: problemy ta priorityty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Regions of Ukraine: problems and priorities of socio-economic development]. Kyiv: Znannya Ukrayiny [in Ukrainian].
 33. Bobrovska, O.Yu., Savostenko, T.O., & Polska, I.E. (2013). Zabezpechennya konkurentospromozhnosti rehioniv u konteksti aktyvizatsiyi ekonomichnoho rozvytku [Competitiveness of regions in the context of enhancing economic development]. Dnipropetrovsk: DRIDU NADU [in Ukrainian].
 34. Vakhovych, I.M., & Kulyk L.V. (2008). Obgruntuvannya endohennykh faktoriv vplyvu na konkurentospromozhnist rehionu [Justification of endogenous factors influencing the competitiveness of the region]. Ekonomichni nauky. Seriya: Rehionalna ekonomika – Economic science Series: Regional Economics, 5 (17), P. 2. Retrieved from https://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/RE/2008_5_2/ [in Ukrainian].
 35. Shpylova, V.O. (2009). Osoblyvosti konkurentospromozhnosti rehioniv v umovakh Ukrayiny [Specificities of competitiveness of regions in Ukraine]. Zbirnyk naukovykh prats ChDTU – Collection of scientific works of Cherkasy state technological University, 24, 184-187 [in Ukrainian].
 36. Rybakova, O.V. (2009). Konkurentsya i konkurentospromozhnist: ekonomichna sut ta faktory pidvyshchennya [Competition and competitiveness: an economic entity and increase factors]. Naukovyy visnyk AMU, Seriya: Ekonomika – Scientific journal of ASU, Series: Economic. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_7/09rovaif.pdf [in Ukrainian].
 37. Brichenko, I.H. (2011). Kontsepty vyznachennya konkurentospromozhnosti rehionu [The concepts of determining the competitiveness of the region]. Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu - Scientific journal of Uzhgorod University, 33, P. 4, 67-71 [in Ukrainian].
 38. Helmanovskyy, M., Zhukovskyy, V., & Trofymova, Y. (1998). Konkurentosposobnost v mykro-, mezo- y makrourovnevom yzmerenyyakh [Competitiveness in micro-, meso- and macro-level dimensions]. Rossiyskiy ekonomicheskyy zhurnal – Russian economic journal, 3, 67-77 [in Russian].

39. Denysenko, M.P., Hrechak, A.P., & Shylova, K.O. (2005). Metodyka kilkisnoi otsinky konkurentospromozhnosti pidpryyemstva shveynoi haluzi [The method of quantitative assessment of the competitiveness of the garment]. *Ekonomika ta derzhava – Economics and state*, 8, 36-38 [in Ukrainian].
40. Azoev, H.L. (1996). Konkurentsyya: analiz, stratehiya y praktyka [Competition: analysis, strategy and practice]. Moscow: Tsentr ekonomyky y marketynha [in Ukrainian].
41. Balabanova, L.V., & Mytrokhina, Yu.P. (2009). Stratehichne marketynhove upravlinnya zbutom pidpryyemstv [Strategic marketing management for marketing companies]. Donetsk: DonPUET [in Ukrainian].
42. Khaminich, S. (2006). Metodyka intehralnoi otsinky rivnya konkurentospromozhnosti promyslovoho pidpryyemstva [The methodology of integral estimation of level of competitiveness of industrial enterprise]. *Ekonomist – The Economist*. 10, 59-61 [in Ukrainian].
43. Ivanov, Yu.B., Tischenko, A.N., Drobitko, N.A., & Abramova, O.S. (2004). Konkurentosposobnost predpriyatiya: otsenka, diagnostika, strategiya [Competitiveness of enterprises: assessment, diagnosis, strategy]. Kharkiv: Izd. HNEU [in Russian].
44. Yermak, A.V. (2005). Konkurentnozdatnist pidpryyemstva: sutnist ponyattya (problematyka pytannya) [The competitiveness of the enterprise: the essence of the concept (perspective)]. *Visnyk "Ekonomichnoi nauky Ukrayiny" – Journal "Economic Sciences of Ukraine"*, 1, 41-44 [in Ukrainian].
45. Zlyden, I.M. (2014). Metodichni pidkhody do otsinky konkurentospromozhnosti pidpryyemstva [Methodological approaches to evaluation of competitiveness of the enterprise] *Ekonomika: problemy teorii i praktyky – Economics: problems of theory and practice*, 213, 75-81 [in Ukrainian].
46. Kryuchkova, Zh.V. (2016). Sutnist konkurentsii i konkurentospromozhnosti ahrarykh pidpryyemstv yak ekonomichnykh katehoriy [The Essence of competition and competitiveness of agricultural enterprises as economic categories]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 12, 49-53 [in Ukrainian].
47. Koretska, O.V. (2014). Rozvytok teorii konkurentsii i suchasne rozuminnya konkurentospromozhnosti promyslovykh pidpryyemstv [Development of the theory of competition and the current understanding of the competitiveness of industrial enterprises]. *Naukovi pratsi MAUP – (Scientific works of International Academy of Personnel Management)*, 43 (4), 190-195 [in Ukrainian].
48. Nykolyuk, O.M. (2001). Etymolohiya ta sutnist ponyattya "konkurentospromozhnist' pidpryyemstva" [The Etymology and essence of the concept of "competitiveness of enterprise"]. *Visnyk ZhDTU – Journal of Zhytomyr state technological University*, 1 (55), 246-249 [in Ukrainian].
49. Konoplytsky, V.A., & Filina H.I. (2007). *Ekonomichnyy slovnyk. Tlumachno-terminolohichnyy [Economic terminology dictionary]*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
50. Altukhov, P.L. (2005). Protseynyiy podhod k obespecheniyu konkurentosposobnosti predpriyatiya [Process approach to ensure the competitiveness of enterprise]. *Visnyk ekonomichnoi nauky – Journal of the economic science*, 2, 3-5 [in Russian].
51. Voronkova, A.E., Ponamarov, V.P., & Dibnis H.I. (2000). Pidtrymka konkurentospromozhnoho potentsialu pidpryyemstva [Support of competitive potential of the enterprise]. Kyiv: Tekhnika [in Ukrainian].
52. Pantelyeyev, V.D. (2008). Otsinka konkurentospromozhnosti pidpryyemstva (metodolohiya prostoho rishennya) [Assessment of competitiveness of enterprise (methodology simple solutions)]. *Visnyk ahrarynoi nauky Prychornomorya – Journal of agricultural science of black sea*, 2 (45), 10-16 [in Ukrainian].
53. Ivanyuta, V.F. (2008). Teoretyko-metodolohichni pidkhody formuvannya konkurentospromozhnosti [Theoretical and methodological approaches to formation of competitiveness]. *Ahroinkom (Agroinkom)*, 1-2, 97-101 [in Ukrainian].
54. Sukhanova, A.V. (2015). Zasady formuvannya konkurentnykh perevah ekonomiky rehionu [Bases of formation of competitive advantages of regional economy]. *Tavriyskyi naukovy visnyk – Scientific journal of Tauride*, 93, 354-362 [in Ukrainian].
55. Zhalilo, Ya.A., Bazyluk, Ya.B., & Belinska, Ya.V. et al. (2005). Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi [The competitiveness of the economy of Ukraine in conditions of globalization]. Ya.A. Zhalilo (Ed.). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
56. Savchuk, A.V. (2001). Sistemnyiy podhod k analizu konkurentosposobnosti promyshlennogo predpriyatiya [A systematic approach to the analysis of competitiveness of an industrial enterprise]. *Ekonomist – The economist*, 12, 58-61 [in Russian].

Надано до редакційної колегії 28.11.2016

Харчук Тетяна Валеріївна / Tetiana V. Kharchuk
dtv75@i.ua

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Ієрархічний підхід до визначення конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / Т. В. Харчук // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал.* – 2016. – № 6 (28). – С. 40-52. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/n6.html>